

NKE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓKÖZPONT ELEMZÉSEK – 2015/1

1581 Budapest Pf. 15 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58 e-mail: svkk@uni-nke.hu
ISSN 2063-4862

Szomália: Államépítés és nomád klánállam Afrika szarván – Percepció, transzformáció és stratégiai kényszerek

Miközben a nemzetközi szereplők percepciójában Szomália változatlanul „bukott a bukottak között”, az országban zajló folyamatok több helyen is meghaladni látszanak az eddigi állapotokat. Az al-Sabáb átalakulása nemzeti gerillacsoportból regionális terrorszervezetté ugyan azt sugallja, hogy a biztonsági helyzet – különösen a külső szereplők számára – rosszabb, mint valaha, maga a szomáli társadalom, túllépve ezen a megközelítésen, újabb és újabb lépéseket tesz a mindennapok normalizálására. Ebben többé-kevésbé partnerre lelt a 2012 óta regnáló kormányzatban, amelynek tevékenysége – főleg nyugati mércével – ugyan számos kívánnivalót hagy maga után, de két évtizednyi káosz után mégis az eddigi legígéretesebb és lepotensebb szereplő Mogadishuban.

Alapvetések: szalafita előretörés és a donorok felelőssége

2012 késő nyarán-kora őszén az új szövetségi parlament megalakulásával, illetve Hasszan Mohamud megválasztásával – legalábbis papíron – huszonegy év után végre ismét egy széles körű, külső és belső elismertségnek örvendő kormányzat került hatalomra Mogadishuban. Az átmenet elhúzódó, belviszályokkal és külső nyomásgyakorlással tarkított lezárása, illetve az állandó intézmények felállítása körüli kötélhúzás azonban jól mutatta, hogy korai lenne még fellelegezni Szomália sorsa kapcsán. A „két Sarif” bukása,¹ a politikában újoncnak számító Mohamud, a „mosolygós elnök” megválasztása, az al-Sabáb látszólagos katonai vereségei, a kalózkodás hanyatlása mindenesetre azt mutatták, hogy az ország jó úton halad a stabilizáció és a felemelkedés felé.²

Alig két év elteltével, Mohamud elnöki megbízatásának félidejénél azonban – a kétségtelen eredmények dacára – azt látjuk, hogy a külföldi donorok hangulata szkeptikusabb, mint valaha. A legtöbb elemzés, sajtóhír, politikai nyilatkozat és interjú megállapítja, hogy az al-Sabáb továbbra is léteben fenyegeti a szomáli államot; a belpolitika korrump, nepotista természete mit sem változott; a klánizmus továbbra is a belső folyamatok, küzdelmek fő alakítója; a civil lakosság elleni jogsértések mindennaposak, miközben folytatódik az elhúzódó humanitárius válság; összességében pedig, hogy a helyzet nem sokat változott Afrika szarván. Szinte minden évszakra jutott egy-egy nagyobb botrány, a politikusok ATM-jeként működő Központi Bank ügyétől³ kezdve az al-Sabáb-kapcsolatokkal bíró elnöki tanácsadó esetéig,⁴ amelyek egyre inkább aláásták a külső szereplők bizalmát, és fokozták körükben a már így is jól tetten érhető stratégiai fáradtságot.

Anélkül, hogy bagatellizálnánk ezek fontosságát, alá kell húznunk, hogy – az elsősorban nyugati – donorok *percepciója* döntő szerepet játszott ennek a képnek a kialakulásában. A külső

¹ Az Átmeneti Szövetségi Kormány elnökét, Sarif Ahmedet, illetve a parlamenti elnököt, Sarif Hasszan Adent emlegette így a köznyelv, akiknek a nevéhez számos korrupciós ügy és az átmenet lezárását késleltető hatalmi manipuláció kapcsolódott.

² Amikor a szerző Hettyey Andrással közösen írt kötetének kéziratát 2013 tavaszán befejezte, maga is némi optimizmussal tekintett Szomália jövőjére. Az azóta eltelt események, illetve az azóta végzett anyaggyűjtés, beleértve egy szomáliai utazást is, nagyban árnyalta ezt a képet. Az elemzés, illetve annak a *Nemzet és Biztonságban* megjelenő bővített változata az említett könyv lezárása utáni időszakot vizsgálja 2014 decemberéig.

³ 2013 végén a Központi Bank elnöke pár hónap után lemondott, mivel nyilatkozata szerint az intézmény pénzét a legfelső politikai vezetés beleegyezésével a parlamenti képviselők és politikusok saját kasszájukként használták, s bizonylatok nélkül volt kénytelen komoly összegeket kifizetni a számukra.

⁴ Az ENSZ 2014. őszi jelentése szerint az elnök egyik tanácsadója szoros kapcsolatot tart fenn az al-Sabábal.

szereplők számára ugyanis a legfontosabb kérdés az, hogy Szomália képes-e a nemzetközi rendszer felelős és hatékony tagjaként működni anélkül, hogy ehhez számottevő segítségre szorulna szomszédjaitól és a nagyhatalmaktól, illetve, hogy képes-e gátat szabni azoknak a fenyegető jelenségeknek, amelyek nem csupán a környező országokat, hanem a régió egészét destabilizálhatják? Ebből a perspektívából nézve a helyzet egyértelmű: Szomália 2013–2014 során is bukott állam maradt, és döntő áttörés e téren a következő években sem várható. Amire számíthatunk, az a legjobb esetben is egy lassú, véres és áldozatokkal teli építkezés, ami nem túl szívderítő perspektíva a már így is dollármilliárdokat elköltő szervezeteknek és nagyhatalmaknak.

Ráadásul ez nem csupán az al-Sabáb tevékenysége miatt van így, hanem a szomáli politikusok viselkedése miatt is, akik előszeretettel játsszák ki egymás ellen a különféle külső támogatókat (ENSZ, EU, AU, USA, öbölállamok) annak érdekében, hogy saját hatalmukat és nyereségüket maximalizálják. Ezért a nemzetközi szervezetek és a különféle államok képviselői gyakran szembesülnek azzal, hogy akarataik ellenére a különféle politikusok, autonóm szövetségi államok, klánok hatalmi harcának kellős közepén találják magukat, miközben ők az al-Sabáb támadásainak fő célpontjai, s a legtöbb szomáli szemében ők a felelősek a kialakult állapotokért.⁵ Ez – érthető módon – mély frusztrációt és elégedetlenséget szül a különféle ENSZ-ügynökségek, NGO-k, diplomáciai testületek, békefenntartó missziók munkatársai között, akik nem egyszer az életüket kockáztatják Szomália újjáépítéséért. Ez akkor is így van, ha a hivatalos nyilatkozatok általában finomabban fogalmaznak.⁶ Mindezek után aligha véletlen, hogy a szerző 2012-es és 2014-es kelet-afrikai tartózkodása során – leszámítva persze a hivatalból is derűlátó szomálikat – *egyetlen* olyan interjúalannal sem találkozott, aki optimista lett volna az Afrika szarván folyó államépítés kapcsán.

„Szomáliát elvesztettük” – mondta az ENSZ egyik, lassacskán két évtizede Afrika szarvával foglalkozó munkatársa a szerzőnek 2014 januárjában.⁷ És valóban, ha az elmúlt évek fejleményeit nézzük, ezt a megállapítást nehéz lenne cáfolni. A Nyugat-ellenesség előretörése jól érzékelhető a társadalomban. (Ez egyébként nem egyedi jelenség: Nairobiban két év után is érzékelhető volt, hogy nem jó érzés fehéreként végigsétálni a főutcán.) Az előbb idézett ENSZ-alkalmazott beszámolt róla, hogy évekkal ezelőtt a szomáli fiatalok még érdeklődve fogadták a külföldieket, ami mára megváltozott: közönnyel, esetenként megvetéssel és gyűlölettel fordulnak feléjük. Ebben döntő szerepe van a szalafita tanok térnyerésének, amelyek különösen a nagyvárosokban egész generációkat fertőztek meg. Közoktatás hiányában ugyanis a fiatalok többsége a korániskolákba jár, amelyek szinte teljes mértékben a szalafiták ellenőrzése alatt állnak.⁸ Bár ez nem jelenti azt automatikusan, hogy ezek a tinédzserek mind az al-Sabáb tagjai lesznek, de kétségtelen, hogy ellenérzést táplálnak a „hitetlen” és „imperialista” nyugatiakkal szemben, és *mindenki mást* szívesebben látnak az országukban, mint az európai vagy észak-amerikai szereplőket: nem véletlen az öbölállamok és Törökország növekvő, egymással is vetélkedő befolyása az országban. A szalafita tanok ilyen erejű előretörése különösen azért megrázó, mert az irányzatnak a kilencvenes években Afrika szarván alig voltak gyökerei. Az al-Sabáb felemelkedése, a hagyományos társadalmi struktúrák szétesése, illetve a belső és külső hatalmi harc azonban oda vezetett,⁹ hogy a radikális iszlám ma már megkerülhetetlen erővé nőtte ki magát az országban a szélsőségesek által üzemeltetett iskoláktól és medreszéktől kezdve¹⁰ a legfőbb politikai

⁵ Interjú egy szomáli professzorral, Nairobi 2014. február

⁶ Néhány példa: [High Level Partnership Forum endorses a Communiqué](#). *Hiiraan.com*, 2014. 11. 20.; [In Somalia, Ban Lauds Country's Progress Towards Stability Urges 'Continuity'](#). *Hiiraan.com*, 2014. 10. 29.

⁷ Interjú az egyik ENSZ-ügynökség munkatársával, Nairobi, 2014. január.

⁸ [Somalia Takes Teaching to the Extreme](#). *Hiiraan.com*, 2013. 10. 07.

⁹ Erről részletesen lásd Marsai Viktor – Hettyey András: *Szomália – állami összeomlás és konszolidációs kísérletek Afrika szarván*. Pécs, 2013, Publikon.

¹⁰ Interjú az egyik ENSZ-ügynökség munkatársával, Nairobi, 2014. január; [Al-Shabaab vs. Puntland in Galgala](#). *Somalireport.com*, 2012.08.05.; [Somalia Takes Teaching to the Extreme](#). *Hiiraan.com*, 2013. 10. 07.; [Dam Jadid Takes Key Sits in the Ministry of Education](#). *Shabelle.net*, 2013. 06. 13.

körökig.¹¹ Ez intő jel lehet más hasonló válságok (Líbia, Mali) kapcsán is: az állami összeomlás, az elhúzódó anarchia és a hagyományos társadalmi kötelek gyengülése idővel ott is termékeny táptalajt teremthet a radikális tanok számára, ahol a történeti előzmények és tradicionális, archaikus törzsi struktúrák kezdetben gátat szabtak a terjedésüknek.

Azt, hogy Szomália elveszett a nyugati befolyás számára, az európai, észak-amerikai fővárosokban és intézményekben többé-kevésbé már 2009-ben belátták, amikor a donorok beleegyezésével és támogatásával az Iszlám Bíróságok Uniójának¹² korábbi elnöke, a mérsékelt iszlamista Saríf Ahmed került az ország élére. Ezt mutatta az is, hogy az új évezredben a külföldi nagyhatalmak elfogadták, hogy az átmeneti parlament, majd a 2012-ben megalakuló új országgyűlés is a klánalapokon álló „4,5-ös formulán” nyugodjon.¹³ A legszembetűnőbb az volt, hogy a máskor a vallás- és lelkiismereti szabadságra rendkívül kényes nyugati szakértők szemrebbetés nélkül támogatták Szomália új, átmeneti alkotmányát (az állandót hivatalosan a 2012-ben felálló új parlamentnek kellene kidolgoznia és elfogadnia a 2016-os választásokig). Ennek 2. cikkelye kimondja, hogy Szomália államvallása az iszlám; más vallás terjesztése tilos az országban; illetve semmiféle, a saría alapelveivel ellentétes törvény nem fogadható el. A 3. cikkely első bekezdése pedig tartalmazza, hogy a Szomáli Szövetségi Köztársaság alkotmánya a Koránon, valamint a szunnán¹⁴ alapszik, és védi a saría fő célkitűzéseit.¹⁵ A nyugati hatalmak tehát számos fronton engedni látszottak abban a küzdelemben, amely köztük és a Perzsa (Arab)-öböl államai közt zajlott a szomáli befolyásért, még akkor is, ha ezzel – legalábbis közvetetten – hozzájárultak az Arab-félszigetről importált szalafita tanok és a politikai iszlám általános térnyeréséhez. Hozzá kell tennünk: nem nagyon volt más választásuk, és valószínűleg helyesen ismerték fel, hogy olyan fronton vívtak korábban csatát, ahol nem nyerhettek. Az 1990-es évek kudarcos ENSZ-műveletei, az elhibázott amerikai és etióp beavatkozás 2006-ban, az iszlamista alternatíva látszólag bizonyított életképessége a hadurak anarchikus uralma után, illetve az arab államok megértő és támogató hozzáállása a szalafita csoportok felé azt eredményezték, hogy a szomáli lakosság sokkal inkább az iszlámban és a muszlim államokban látta a megoldás lehetőségét, mint a tőlük idegen világnézetet követő európai, afrikai és észak-amerikai vezetőkben. Ebben sokat segített a szomáliktól fiktív származástudata is, amely szerint őseik Arábiából érkeztek Afrikába, és a szomáli tulajdonképpen egy arab nép.¹⁶

Mindezek után kézenfekvőnek tűnne, hogy a nyugati és afrikai hatalmak vessenek véget költséges és komoly áldozatokkal járó tevékenységüknek, és adják át a terepet az arab államoknak. A nem muszlim szereplők mégsem vonulhatnak ki Afrika szarváról, és jelenlétük továbbra is *döntő* fontosságú a stabilizáció szempontjából. Ennek számos oka van. Először is az arab és más muszlim államok támogatásának látványos korlátai vannak. Biztosan nem fognak például katonai segítséget nyújtani a szomáli kormánzatnak és harcoló alakulatokat telepíteni Mogadishuba, márpedig e nélkül az al-Sabáb katonai ereje gyorsan regenerálódna. Szaúd-Arábia, Katar, Kuvait, az Egyesült Arab Emírségek szemmel láthatóan közönyösen szemléli a belpolitikai küzdelmeket is: onnantól kezdve, hogy eldőlt, miszerint a mogadishui kormányzat az iszlám alapjain fog állni, iszlamista politikai értékrenddel, és a „nyugati métely” csak mérsékelt tudott befurakodni az új alkotmányba, számukra mindegy, hogyan alakul a klánok közti küzdelem – sőt az is, hogy mikor és milyen béke lesz az országban. Egyes arab-félszigeti csoportok számára

¹¹ [Somali President and al-Shabaab Sign a Secret Deal, Who Has Arbitrated?](#) *Sunatimes.com*, 2014. 02. 12.

¹² Islamic Courts Union. A 2000-es évek elején alakult ernyőszerkezet fogta össze a különféle iszlamista mozgalmakat Szomáliában. A szervezet legerősebb fegyveres csoportja volt a későbbi rettegett al-Sabáb.

¹³ A 4,5-ös formula lényege, hogy a parlamenti és miniszteri székek – illetve a államapparátus összes posztjának – elosztásánál a klánok adott arányban részesedtek a pozíciókból: a négy nagy klán – a Darod, a Hawiye, a Dir (benne az Isaaq), és a Rahanweyn (más néven Digil-Mirifle) – mindegyike egy-egy egységnyi részre számíthat, míg a maradék helyet (0,5 rész) a kisebb klánok között osztják szét. Hanson, Stephanie – Kaplan, Eben: [Somalia's Transitional Government](#). *Cfr.org*, 2008. 05. 12.

¹⁴ Mohamed prófétának tulajdonított mondások gyűjteménye.

¹⁵ [The Federal Republic of Somalia – Constitution](#). *Constitution.org*, 2012. 07. 12.

¹⁶ Erről lásd Marsai Viktor: [Az arab tavasz és Szomália](#). *Nemzet és Biztonság*, 2011. 10. sz. 24–32. o.

pedig kifejezetten pozitív, hogy a szomáli radikálisok fenyegetést jelentenek a keresztény többségű Etiópia és Kenya számára, illetve megkezdték a szalafita ideológia terjesztését a környező országok muszlim lakosságának körében, sőt szívesen finanszírozzák háborújukat a „hitetlen” kormányok ellen.¹⁷ Míg egy szilárd központi hatalommal rendelkező Szomália erősen korlátozhatná működésüket, az öböl menti uralkodócsaládoknak a radikális tanokkal szimpatizáló, az olajpénzekből óriási vagyonokra szert tett tagjai a zavarosban halászva tetszőlegesen segíthetik szövetségeseik erőfeszítéseit és a dzsihadista hálózatok kiépülését Etiópiában, Kenyában, Ugandában, Tanzániában és Dzsibutiban. Ebben a törekvésükben az al-Sabáb fontos partnereik, miközben erősödő szalafita háttére ellenére a szomáli elit jelentő része a külkapcsolatokban a pragmatizmus híve, és nem támogatja a radikálisok eszközeit és céljait.

A nyugati és afrikai szereplők, valamint az általuk dominált nemzetközi szervezetek jelenléte tehát elsősorban azért elengedhetetlen Afrika szarván, mert *továbbra is ők jelentik a mérleg nyelvét a térségben megfigyelhető szalafita térhódítással szemben, illetve a muszlim–keresztény, valamint a mérsékelt muszlim–szalafita szembenállás¹⁸ perspektíváján túllátva valódi államépítést folytatnak Mogadishuban.*

Menteni a menthetőt – regionális perspektívák

Ebből a szempontból tehát nem csak, vagy nem elsősorban Szomáliáról van szó, ami a többség szerint elveszett számunkra, hanem a *környező országokról*. A működésképtelen szomáli állam mind a mai napig számottevő, sőt bizonyos szempontból növekvő fenyegetést jelent a régió államaira. Szomália „fertőzőképessége” ugyanis nemhogy csökkent volna, de különösen a terrorizmus kapcsán egyenesen erősödött az elmúlt években¹⁹ – annak ellenére, hogy magában az országban a biztonsági helyzet sokat javult, és a központi kormány befolyása és ereje nagyobb, mint bármikor az elmúlt 23 évben. A környező államok aggodalmát persze növeli a menekültek kérdése, a csempészet, a környezetrombolás és a kalózkodás is. De a legfenyegetőbb kétségtelenül a dzsihadisták megállíthatatlannak tűnő térnyerése. A szélsőségesek több évnyi szünet után ismét műveleti szintű képességeket hoztak létre Etiópiában,²⁰ és a fokozott nyomás ellenére hálózatuk kitarított Ugandában is.²¹ 2014-ben sor került az első dzsibuti merényletre, amelyben több, az EUCAP Nestor állományába tartozó európai állampolgár is megsérült.²² Utóbbi különösen azért elgondolkodtató, mert Dzsibuti eddig ellenállt az al-Sabáb regionális törekvéseinek. Ráadásul – bár különféle EU-műveletek 2009 óta folynak a térségben – ez volt az első támadás, amelyben a szélsőségesek valóban sikeresek voltak a „keresztesekkel” szemben, és a missziók személyzetét adó nyugati állampolgárok kerültek az áldozatok közé²³ – az eddig a béke szigetének számító, a szomszédokhoz képest idilli miniállamban. Bár egyes szakértők szerint a dzsibuti merénylet „*egyestés show volt*”,²⁴ igazukat csak az elkövetkező hónapok tükrében ítélni lehetjük meg.

A legfenyegetőbb azonban kétségkívül Kenya helyzete. Miközben úgy tűnt, hogy a szomáli államépítés meghozta első törékeny eredményeit az elmúlt négy évben, addig a kenyai bizton-

¹⁷ Lásd [Kenyan Somali Islamist Radicalization](#). *International Crisis Group*, 2012. 01. 25.; [Kenya: Al-Shabaab – Closer to Home](#). *International Crisis Group*, 2014. 09. 25.; Interjú egy EU-tagállam nagykövetével, 2012. február, Nairobi.

¹⁸ Az egyes szomáliai iszlám irányzatokról majd az elemzés második részében lesz szó, amely a *Nemzet és Biztonság* következő számában jelenik meg.

¹⁹ [Kenya: Al-Shabaab – Closer to Home](#). *International Crisis Group*, 2014. 09. 25.

²⁰ [Ethiopia Says Arrests Five Suspects in Football Match Bomb Plot](#). *Reuters.com*, 2014. 12. 20.

²¹ [Uganda Issues Shabaab Terror Alert](#). *Hiiraan.com*, 2014. 03. 18.

²² [Bomb Attack in Djibouti, Home to Many Militaries: 3 Reported Killed](#). *Hiiraan.com*, 2014. 05. 25.; [Al Shabab Claims Responsibility for Djibouti Bar Bombing](#). *Hiiraan.com*, 2014. 05. 27.

²³ Az elmúlt években több nyugati állampolgár is életét vesztette Afrika szarván a különféle merényletekben, de ők fegyveres kontraktorok, NGO-k munkatársai, tengerészek vagy egyszerű turisták voltak, nem pedig egy válságkezelő és államépítő misszió tagjai.

²⁴ Elektronikus interjú az ENSZ egyik munkatársával, 2014. december.

sági környezet rohamos hanyatlásnak indult, és mára kritikus szintet ért el. A trendet jól szemlélteti a tíz évet felölelő jubileumi *Fragile States Index*: a 178 vizsgált entitás közül Nairobi a 13. legrosszabban teljesítő szereplő az elmúlt évtized alapján, 10,4 pontos hanyatlással.²⁵ Az elmúlt egy év szimbolikus és a nemzetközi média ingerküszöbét is elérő támadásai, mint a Westgate bevásárlóközpont többnapos drámája,²⁶ a turisták által közkedvelt Lamuhoz közeli Mpeketoni elleni akció,²⁷ vagy legutóbb a Mandera–Nairobi autóbuszjárat 28 utasának kivégzése²⁸ jelzik az elharapódzó terrortevékenységet, miközben a muszlim kisebbség romló helyzete, a radikális tanok térnyerése Mombasza és a partvidék mecseteiben, illetve a kenyai biztonsági szervek túlkapásai tovább pörgetik az erőszak és a gyűlölet ördögi spirálját. 2011 októbere és 2014 augusztusa között 100 terrortámadásban több mint 370-en veszítették életüket az országban, és közel 1100-an sérültek meg: miközben a kenyai haderő hivatalosan azért avatkozott be a szómáliai harcokba, hogy növelje az anyaország biztonságát, az al-Sabáb és a hozzá kapcsolódó szövetséges csoportok soha nem látott erőszakhullámmal válaszoltak az invázióra. A 2011 októberében indított *Operation Linda Nchi*²⁹ óta átlagosan 11 naponta kerül sor terrortámadásra Kenyában.³⁰ A rendőrség és a hadsereg vitatott terrorellenes akcióit kísérő zavargások azt is jelzik, hogy a dzsihadisták komoly támogatásra, vagy legalábbis rokonszenvre számíthatnak az ország muszlim lakosai részéről³¹ – sőt egyes információk szerint a nem muszlim csoportoktól is.³²

A fő kihívást Nairobi számára az jelenti, hogy a biztonsági szervek egész egyszerűen nincsenek felkészülve ilyen méretű és minőségű terrorakciókra. A megkérdezett diplomáciai források egybehangzóan állították, hogy sem a rendőrség, sem a hadsereg alakulatai nem állnak a helyzet magaslatán, aminek tipikus példája volt a westgate-i támadásra adott reakció.³³ A helyzetet jól szemlélteti egy szómáli véleménye a kenyai és szómáli biztonsági szervek közti különbségről: „*Mindenki azzal jön, hogy Szomália bukott állam, és gyenge a hadseregünk. Akkor hasonlítsuk össze, hogyan reagálnak a szómálik az al-Sabáb támadásaira, és mit csinálnak a kenyaiak! Amikor az al-Sabáb megtámadta a Legfelső Bíróság épületét, és elfoglalta azt, az Alpha Group³⁴ 30 perc alatt kivonult a helyszínre, és pár órán belül megtisztította az egész komplexumot, megölve az összes terroristát. Az ügy ezzel le is volt rendezve. Ugyanakkor a kenyaiak napokig kergették négy terroristát a Westgate-ben, rengetegen meghaltak, és akármit is mondanak, még az sem biztos, hogy egyáltalán sikerült megölni a támadókat.*”³⁵ Bár a szómáli fiatalember véleményével nyilván hazája becsületét is védte, nézőpontjában sok igazság van.

A nyugati államok tehát azzal szembesülnek, hogy Szomália mellett már a térség egyik kulcsállamának, Kenyának a problémáival is foglalkozniuk kell. Bár a két ország helyzete merőben eltérő, és véleményem szerint utóbbi esetében túlzás lenne bukott államról beszélni, teljesen egyértelmű, hogy Nairobi önerőből nem képes megbirkózni a radikális iszlamista csoportok előretörésével. Ez okból a nagyhatalmaknak azért is kell segíteniük a szómáliai építkezést, hogy az al-Sabáb műveleti kapacitásainak gyengítésével csökkentsék a délkeleti szomszédra nehezítő nyomást, illetve képessé tegyék az országot a hatékony terrorellenes fellépésre. Nairobi fontos kapu Kelet-Afrika számára a nemzetközi vérkeringésbe való bekapcsolódásba, ez a tér-

²⁵ [Fragile States Index 2014](#). *Found for Peace*, 2014.07. 10. 31.

²⁶ 2013 szeptemberében az al-Sabáb négy fegyverese megtámadta a nairobi Westgate bevásárlóközpontot. A kenyai biztonsági szervek hozzá nem értése miatt több napig húzódó túsdrámában legkevesebb 67-en veszítették életüket.

²⁷ Az al-Sabábhöz köthető fegyveresek 2014 nyarán több támadásban közel 100 kenyai civillel végeztek.

²⁸ 2014 novemberében az al-Sabáb fegyveresei elfogták a Mandarából Nairoiba tartó autóbust. Miután a keresztényeket – 28 főt – kiválogatták az utasok közül, kivégezték őket.

²⁹ A szómáliai kenyai művelet szuahéli elnevezése, jelentése: „a nemzet megmentése”.

³⁰ [100 Terror Related Attacks in Three Years](#). *Hiiraan.com*, 2014. 08. 18.

³¹ Lásd például: [Kenya Mosque Raids May Radicalize Coast: Official](#). *Hiiraan.com*, 2014. 11. 21.

³² Elektronikus interjú az ENSZ egyik munkatársával, 2014. december.

³³ 2014. januári és februári interjúk.

³⁴ A szómáli különleges alakulatok neve.

³⁵ Egy szómáli egyetemi alkalmazottal készített interjú, Mogadishu, 2014. január.

ség pénzügyi és gazdasági központja, egyben a régió globalizációba leginkább bekapcsolódott társadalma. Szomália „leírása” még elfogadható, és mint láttuk, részben elkerülhetetlen veszteség volt az afrikai, európai és észak-amerikai fővárosok számára, ez azonban nem vonatkozik Kelet-Afrika vezető gazdaságára. Ha a dzsihadisták tartósan megvetik a lábukat az országban, az Tanzánia, Uganda és Etiópia számára is katasztrofális következményekkel járna. A turisták csökkenő száma már érezteti hatását, de a befektetők más szektorokban is óvatosak.³⁶ A romló biztonsági helyzet a legnagyobb fenyegetést a LAPSSET transzportkorridorra³⁷ jelenti, amelynek 30 milliárdos költségét Kenya és a részt vevő országok kizárólag külföldi tőkéből tudják biztosítani. A helyzet súlyosságát mutatja, hogy diplomáciai források szerint a befektetők már 2012-ben is attól tették függővé támogatásukat, hogy a kenyai erők képesek-e garantálni a projekt biztonságát.³⁸

Mindezek tükrében a külső szereplők – saját jól felfogott érdekeik miatt is – elhúzódó szerepvállalással számolhatnak Afrika szarván, amelynek *ki kell terjednie a rögzös szomáli államépítési és stabilizációs tevékenységre, folytonos kötéltűzésben és taktikázásban a szomáli és arab szereplőkkel; magában kell foglalnia a térség államainak, mindenekelőtt Kenyának nyújtott segítségét a radikális iszlám elleni küzdelemben; illetve hosszabb távon fókuszálnia kell azokra a tényezőkre (társadalmi egyenlőtlenségek, vallási és etnikai csoportszérelmek), amelyek lehetővé teszik a szalafita tanok térnyerését a régió muszlim kisebbségei között.* Történnie kell mindennek annak ellenére, hogy, mint láttuk, a nyugati hatalmak számára Mogadishu jórészt elveszett. Nem csoda, hogy a pontos helyzetfelismerést zavaró mély frusztráció kíséri az eddigi erőfeszítéseket és eredményeket, és mivel Szomália bukott államisága a következő években is alapvető kihívások elé fogja állítani a donorokat, az országot övező szkepszis nem csökkent az elmúlt években.

A percepció csapdájában, avagy kinek a biztonsága?

Van azonban egy fontos szereplője ennek a történetnek, amely az uralkodó külső percepcióval szemben egészen másképp értékeli a szomáli folyamatokat: ez pedig maga a szomáli lakosság. Ne feledjük, a Szomáliáról megjelenő, hozzánk eljutó elemzések zömét nyugati állampolgárok írják, akik számára az ország továbbra is messze elkerülendő terület. Azok, akik mégis elmerészkednek Afrika szarvára, folyamatos életveszélyben, páncélozott járművekben és fegyveres kíséretében utazhatnak, abban bízva, hogy sikerül elkerülniük az al-Sabáb titkosszolgálatának, az Amnijatnak (Amnyiat) figyelő tekintetét, és elhagyhatják az országot, még mielőtt célponttá válnának. A nemzetközi intézmények, az ENSZ, valamint egyes bátor európai és észak-amerikai országok diplomáciai képviselőinek munkatársai pedig zömében a több száz AU-fegyveres által védett mogadishui repülőtéren végzik munkájukat, és csak a legszükségesebb esetben hagyják el azt erősen védett konvojok oltalmában. Számukra a szállásukat védő betonfalak valóban az életet és a halált választják el egymástól: a védett területeket leszámítva sehol máshol nincsenek biztonságban – már csak azért sem, mert a børszínük miatt kevés eséllyel gyűlhetnek el a szomálik között. Mindez azonban nem vonatkozik magukra a szomálikra, és az elmúlt években az empirikus kutatások, illetve bizonyos folyamatok egyértelműen jelzik a lakosság növekvő biztonságérzetét. Ez nem mindenütt töretlen, és megfigyelhetőek ezzel ellentétes tendenciák is, az eredmények mégis biztatóak. Mogadishuban négy évvel ezelőtt még véres utcai harcok tomboltak az AMISOM csapatai és az al-Sabáb között. Ekkor havonta még hivatalos adatok szerint is százával, ha nem ezrével veszítették életüket az emberek a dél-szomáli te-

³⁶ Kenya's Tourism Crisis: Al Shabaab Hits Where It Hurts the Most. *Hiiraan.com*, 2014. 07. 30.; Kenya's Economy: Damaged but Defiant a Year After Westgate Attack. *Hiiraan.com*, 2014. 09. 18.

³⁷ LAPSSET Corridor Development Authority. *Republic of Kenya*, 2014. A projekt fő célja, hogy a térség államainak közlekedési útjait – Dél-Szudánig bezárólag – eljuttassa a világpiacon, illetve a közút- és vasúthálózat fejlesztésével segítse elő a kereskedelmet.

³⁸ Egy EU-tagállam nagykövétével készített interjú, 2012. február, Nairobi.

rületeken.³⁹ A különféle adatbázisok szerint az áldozatok száma az elmúlt években országos átlagban nem csökkent számottevően, egy ponton azonban szignifikáns a javulás: ez Mogadishu és az azt övező Benadir tartomány helyzete. Az ACLED⁴⁰ kutatásai szerint, miközben az al-Sabáb elleni egyre intenzívebb, a vidéki területekre kiterjedő műveletek miatt még nőtt is az áldozatok száma, a fővárosban és környékén a dzsihadisták 2011. augusztusi kivonulása után számottevően javult a helyzet. Bár októberben az oktatási minisztérium elleni, 70 halálos áldozatot követelő merénylet miatt megugrott a halottak száma,⁴¹ a havi átlag 10-20 körül maradt, ami nagyságrendekkel maradt el a korábbiakhoz képest.⁴²

Tehát hiába hajt végre heti szinten támadásokat az al-Sabáb a fővárosban, azok áldozatainak száma messze elmarad a 2011-es utcai harcok során elesettekéitől. Ráadásul, míg akkor bárki bármelyik pillanatban keresztútban találhatta magát a harcoló felek között, vagy végezhetett vele egy eltévedt aknagránát, ma a támadások általában szisztematikusan folynak, jól meghatározható célpontok ellen. Egy-egy, a biztonsági erők ellenőrző pontja vagy a kormányzati épületek, tisztviselők elleni autóbomba ugyan civilekkel is végez, de nem havi százas nagyságrendben. Ugyanakkor a somálik megtanulták elkerülni a veszélyes épületek, közlekedési csomópontok környékét. A kétmillióra becsült Mogadishuban és agglomerációjában az emberek arról számolnak be, hogy az élet – bár korántsem veszélytelen, de – egyre jobban közelít a normálishoz.⁴³ Miközben a világ inkább a somáli menekültekről hall, a diaszpórából hetente százával térnek haza az egykori emigránsok, hogy ismét hazájukban kamatoztassák külföldön megszerzett szakértelmüket.⁴⁴ Magam is több olyan, magasan képzett, már nyugati állampolgársággal is rendelkező somálival találkoztam, aki biztos egzisztenciáját feladva tért vissza Szomáliába.

A helyiek számára javuló biztonsági helyzetnek ékes példája a fővárosban megfigyelhető ingatlanbumm, amiben nagy része van a hazatérő somáliknak, valamint az egyre nagyobb számban jelen levő külföldieknek. Mogadishuban már nem ritka az egymillió dollár (!) körüli vételár olyan villákért, amelyekért korábban legfeljebb néhány tízezer dollárt lehetett volna kérni. Egy hatgyerekes családjára arról számolt be az AP tudósítójának, hogy lakásának bérleti díja havi 450 dollárról 1500 dollárra emelkedett – egy olyan országban, ahol az emberek többsége napi 1 dollárból él.⁴⁵

Mindebből az országgal foglalkozó európaiak vagy észak-amerikaiak többsége alig érzékelhet valamit, ezért bagatellizálják az eredményeket. Mint hangsúlyoztuk, ezen nincs semmi meglepő, hiszen ők továbbra sem sétálhatnak szabadon az utcán, nem menekülhetnek be a kávéházak hús árnyékába a forró monszunszél elől, és nincs lehetőségük virágzó üzleti vállalkozás-

³⁹ Nagyon nehéz pontos statisztikákat szerezni. Néhány kísérlet az áldozatok számának nyomon követésére: [Casualty Report](#). *Somaliareport.com*, 2011.; [Battle-related Deaths in Somalia](#). *Tradingeconomics.com*, 2014.

⁴⁰ Armed Conflict Location and Event Dataset.

⁴¹ [Truck Bomb in Somalia Kills 70](#). *Ynetnews.com*, 2011. 10. 04.

⁴² [Country Report – Somalia](#). *Acleddata.com*, 2013. április. A változást kevésbé tudományos kutatások is alátámasztják. 2013 januárjában az al-Dzsazíra újságírója a mogadishui sírásókkal készített interjút. Egyikük, Ali Hasszan 1991-ben választotta szakmáját, „*amikor a holttestek eltemetése volt a legnagyobb üzlet Szomáliában. (...) Két évvel ezelőtt még legalább harminc halottat temettem naponta. Most legfeljebb egyet, ha szerencsém van, de gyakran egyet sem.*” 2011-ben még 14 sírásó dolgozott a főváros Abdirrasid Ahmed Sarmake temetőjében heti hét napot, ma már csak ketten maradtak, Hasszan és egy másik vállalkozó. De a halottak csökkenő számáról – ezáltal a csökkenő bevételekről – számolnak be a temetkezési szakma más szolgáltatói is, így a szövetárusok, akik a holttestek begöngyölésére használt fehér *kaffánt* árulják. „*Két évvel ezelőtt még napi 49 méter szövetet adtam el. Ma örülök, ha kettőt sikerül*” – nyilatkozta egyikük. Ezek a történetek számunkra morbidul is szenzációhajászként hatnak, de minden statisztikánál beszédesebben árulkodnak a változó biztonsági helyzetről. Mohamed, Hamza: [Somalia Gravediggers Grieve Improved Security](#). *Aljazeera.com*, 2013. 01. 28.

⁴³ [Somali Capital Is Losing 'World's Most Dangerous City' Designation After Mostly Peaceful Year](#). *Washingtonpost.com*, 2013. 06. 13.

⁴⁴ Harding, Andrew: [Mogadishu Culture Shock for Diaspora Somalis](#). *BBC.co.uk*, 2013. 05. 23.; [Somali Diaspora Return](#). *Hiiraan.com*, 2014. 01. 22.

⁴⁵ [In Somalia's battle-scarred capital of Mogadishu, improving security sparks real estate boom](#). *Hiiraan.com*, 2013.09.21.

ba kezdeni az újjáéledő fővárosban, mert továbbra is elsődleges célpontul szolgálnak az Amnijat ügynökei számára. De az átlagos szomálik lényegtelen statiszták az al-Sabáb számára, és amíg nem lesznek kormányalkalmazottak, illetve nem törődnek különösebben a politikával, viszonylagos nyugalomban élhetnek – különösen a 2010–2011-es időszakhoz képest.

Annak, hogy az AMISOM és a kormányerők vidéki offenzívája kapcsán ezeken a területeken nőtt az áldozatok száma, a percepció szempontjából nincs jelentősége, mert ez alig befolyásolja a mogadishui állapotokat. Ráadásul mind a szomálik, mind a külvilág számára – hiába tagadják ezt sokan – Szomália bizonyos szempontból egyenlő a fővárossal. Az itt megfigyelhető tendenciák ugyanis merőben különböznek a távoli vidékek folyamataitól, amelyek sok esetben még mindig inkább a korábbi évszázadok hagyományos dinamikái (például a legelőkért és vízlelőhelyekért folytatott harc) alapján értelmezhetőek, semmint a mérsékelt iszlamista–szalafita–dzsihadista törésvonalak mentén.⁴⁶ Mindezek jól mutatják, hogy a szomáli államépítés és stabilizáció eredményeinek és kudarcainak bemutatása meglehetősen összetett és sokrétű elemzést kíván, hogy a különféle szereplők percepcióján túllépve releváns állításokat fogalmazhassunk meg Afrika szarvának jelenlegi állapotáról és a megfigyelhető trendekről.

---

⁴⁶ Az egyes térségek különbségeiről, a „két Szomáliáról” lásd részletesen: Marsai Viktor: *Kelet-Afrika modernkori története és a nemzetközi kapcsolatok. Erőfeszítések a szomáli állam megteremtésére és nemzetközi integrációjára 1960-2012*. Doktori disszertáció, ELTE BTK, Történettudományi Doktori Iskola, Budapest, 2013., különösen 38-48.